

УДК 371.14:373.3

DOI:

Наталія Білинська, викладач народознавства
Комунальний заклад Львівської обласної ради
“Самбірський педагогічний коледж імені Івана Филипчика”

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ НАРОДОЗНАВСТВА В ПОЗНАВЧАЛЬНОМУ ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті йдеться про важливість вивчення народознавства та використання засобів народознавства у познавчальному виховному процесі загальноосвітньої школи. Описані принципи та засоби організації народознавчої діяльності, використання їх у виховній роботі, сприяють формуванню особистості учнів, пробудженню в молодих людей почуття національної гідності й національної гордості, формують національні цінності. Охарактеризовано пріоритетність етнопедагогіки і народознавства, родинного виховання і сімейних духовних цінностей у виховному процесі сучасної школи.

Ключові слова: засоби народознавства; познавчальний виховний процес; учні; загальноосвітня школа.
Лит. 7.

Nataliya Bilynska, Lecturer of Ethnography
Municipal Institution of the Lviv Regional Council
“Sambir Ivan Fylypchak Pedagogical College”

USE OF THE MEANS OF ETHNOGRAPHY IN THE EXTRA-CURRICULAR EDUCATIONAL PROCESS OF THE SECONDARY SCHOOL

The article deals with the importance of the study of ethnography and the usage of ethnographical means in the extra-curricular educational process of the secondary school. The principles and means of ethnological activity are described.

The usage of ethnography contributes to the formation of the student's personality, have been caused a sense of national dignity and national pride in young people, formed the national values. The priority to ethnopedagogy and ethnography, family education and family spiritual values in the educational process of modern school are characterized.

The analysis of stereotype-philosophic, public-humanistical, culturological ethnographic-regional trends on forming the student's individuality in extracurricular educational work in secondary schools are given. The expediency of using the ideas of the historical experience of forming the personality of the student by means of ethnography in the extracurricular educational work of the modern Ukrainian school is substantiated.

The importance of education of young generation in the national spirit, based on national spiritual and cultural traditions are characterized. It is aimed at forming a creative personality that at the present stage of civilization plays a special role.

The aim of the article is to outline the peculiarities of the usage of the means of ethnography for the formation of the student's personality in the extracurricular educational work of the modern general secondary school in Ukraine. By studying the usage of the tools of ethnography in extracurricular educational work, we analyzed a large number of educational work plans, scientific sources and came to the conclusion that great importance is given to the school and, in particular, to the teacher. Teacher should lay the foundation for national identity: specify the way the student mastering the necessary knowledge, skills and abilities, found that important to take into account psychological patterns of personality adolescence, when there is a sense of maturity and the associated desire to independence, using educational and extra-curricular activities.

It has been established that various components of ethnography involved schoolchildren, young people to humane intimate relationships with people, helped to awaken the young people's sense of nationality and national pride, formed national values that express the spiritual and moral principles of the people and its humanistic ideals.

Keywords: means of ethnography; an extra-curriculum; students; a general secondary school.

Постановка проблеми. В Україні останніми роками важливою складовою частиною освіти стає народознавство. Метою народознавства є ознайомлення школярів з надбаннями українського народу, культурно-господарською спадщиною, з народними традиціями та звичаями

і формування на цій основі етнічної самосвідомості, кращих якостей національного характеру, етнічної ідентичності, прагнення до відродження та примноження національної культури. Такий підхід до формування особистості школяра, насамперед, має на меті врахування особливостей розвитку нашої держави,

удосконалення системи патріотичного виховання, використання у навчанні та вихованні традиційного вміння та бажання українського народу працювати на благо України. Щоб виховати сучасну людину, наша вітчизняна освіта звертається до апробованого століттями педагогічного досвіду народу, що був результативним. Діалектична єдність культурно-історичних традицій народу із загальнонародською культурою набирають статусу вихідного принципу при визначенні змісту освіти і виховної діяльності школи [7, 112].

Вивчення педагогічних явищ, типів навчально-виховних закладів, виховних традицій українського народу сприяє визначенню принципів, підходів, форм та методів виховної роботи засобами народознавства, етнопедагогіки в сучасній школі. Процес виховання, організований засобами народознавства, формує цілісну особистість, індивідуальність, яка цінує та поважає свою громадянську позицію, має національну і особистісну гідність, совість і честь.

У період національно-культурного відродження в Україні ми можемо спостерігати утвердження пріоритетності етнопедагогіки і народознавства, формування національної свідомості і духовності, родинного виховання і сімейних моральних цінностей. Педагогом пропонується вибір підходів у навчанні та вихованні, не допускається одноманітності і уніфікації в системі навчально-виховних заходів [5, 53].

Ці процеси зумовлюють підвищений інтерес до українського народознавства. Питаннями впровадження засобів народознавства у виховний процес школи займалися такі науковці, як С. Гончаренко, О. Вишневський, В. Кузь, О. Масляничка, Ю. Мальований, А. Погрібний, Ю. Руденко, М. Стельмахович, Б. Ступарик та інші.

Т. Дем'янюк, О. Гевко, П. Гнатенко, Т. Кочнева, Л. Крамаренко, В. Струманський, Ю. Субачов, В. Федоров, Л. Шинкаренко та ін. у своїх працях обрuntuють використання українських традицій у різних напрямках виховання (екологічному, громадянському, естетичному, моральному, трудовому).

Мета статті – окреслити особливості використання засобів народознавства для формування особистості учня у позакласній виховній роботі сучасної загальноосвітньої школи України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні Україна переживає складний процес національного відродження. Разом з уроками народознавства,

факультативами, вечорами народної пісні, до нас повертаються безцінні скарби наших предків, входять у виховну роботу школи. Знання народу про різні сфери життя – то невичерпне джерело мудрості наших предків. У різноманітних засобах народознавства закладено фундамент народної філософії, прописані моральні заповіді та поведінкові норми. Народні настанови – бути працювотими, чесними, допомагати молодшим, поважати старших, не нищити природу розраховані на вікові особливості дітей і мають велику силу впливу.

Важливим педагогічним завданням сучасного вчителя є виховання підростаючого покоління на основі національних духовних і культурних традицій. Власне, справжнє виховання за своєю суттю, змістом і характером є національним. В кожній нації протягом віків виробилися різні якості людей, які є складовою й невід'ємною частиною їх самобутньої матеріальної і духовної культури. Тому закономірно, що виховувати ці якості потрібно неоднаковими чи уніфікованими засобами і методами, а залежно від національної приналежності [3, 67].

Кожному народу притаманні певні риси, які є специфічними. Тому, для виховання таких самих рис у підростаючого покоління необхідні й особливі, специфічні методи та засоби.

Високий рівень сформованості національної самосвідомості, системи національних цінностей дітей – це запорука успішної реалізації сучасних соціально-економічних перетворень нашого суспільства. А, отже, піднесення ролі засобів народознавства у вихованні на сьогодні є одним із головних завдань школи. Особлива та важлива роль у процесі виховання дітей відводиться школі і, зокрема, вчителю. Учитель у своїй навчальній та виховній роботі повинен закласти міцний фундамент національної свідомості: допомогти учневі оволодіти тими знаннями, навичками та вміннями, що народ віками накопичував і передавав наступним поколінням [1, 42].

Система виховання в сучасних загальноосвітніх закладах ґрунтується на засадах родинного виховання, народної педагогіки, науково-педагогічної думки, породжена історичним процесом і створена самим народом. Засоби народознавства ввібрали в себе надбання національної виховної мудрості, та досягнення світової культури.

Використання засобів народознавства передбачає зосередження істинних цінностей, ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв. Сучасні навчально-виховні заклади і осередки культури спрямовані на організацію життєдіяльності

підростаючого покоління, виховання його в душі матеріальної і духовної культури нації. Різноманітні компоненти народознавства (музика, традиції, звичаї, усна народна творчість, ігри тощо) залучають школярів, учнівську молодь до гуманних відносин з людьми, сприяють формуванню в них почуття національної гідності й національної приналежності, формують ті цінності, що виражають духовні і моральні принципи народу, його гуманістичні ідеали.

Ставлення людини до народознавства характеризують пізнавальні та емоційні компоненти. Це вимагає не лише їх докладного вивчення, а й створення спеціальних умов для ефективного впливу на особистість вихованця.

Увесь арсенал засобів народознавства в позанавчальному виховному процесі можна класифікувати за певними параметрами та ознаками [6, 6]:

- за метою – поглибити знання учнів з історії становлення української державності, культури та традицій українського народу; розвинути творчі задатки, здібності й таланти учнів; виробити вміння, навички збирати й зберігати зразки народної творчості; навчити технології виготовлення художніх виробів; виявити рівень сформованості патріотизму та громадянської свідомості тощо;

- за формою – навчальні, ігрові, художні, клубні, гурткові, індивідуальні, групові, масові;

- за методом – роз'яснювально-ілюстративні (бесіди, розповіді, повідомлення, диспути, тематичні зустрічі, семінари, конференції), дослідницько-пошукові (експедиції, екскурсії, вивчення історичних джерел, опрацювання зібраних матеріалів тощо);

- за місцем проведення – школа, позашкільні заклади, громадські місця, на природі, в домашніх умовах і т.д.

Водночас засоби народознавства умовно можна поділити на суспільно-корисні (охорона пам'яток історії та культури, екологічні рухи, експедиції, патріотичні акції дитячих, юнацьких та молодіжних організацій, тощо); трудові (свята прильоту птахів, обжинки, толоки, археологічні розкопки, освоєння традиційних ремесел, народних промислів, шкільні ярмарки тощо); пізнавально-розвивальні (вікторини, інтелектуальні конкурси, турніри, диспути, літературні студії, клуби народної творчості, народні університети мистецтв, музейно-етнографічна робота, екскурсії та ін.); військово-спортивні (спартакіади з народних видів спорту, козацькі забави, естафети національних ігор тощо) [4, 87].

Можемо виділити світоглядно-філософський, суспільно-гуманістичний, культурологічний, етнографічно-краєзнавчий напрями народознавчої виховної роботи в позанавчальний час.

Реалізація світоглядно-філософського напрямку передбачає створення сприятливих умов для формування в учнів духовних цінностей, ідеалів, переконань. Це потрібно для того, щоб вони відчували себе частиною сучасного світу, українцями.

Позакласна виховна робота може бути організованою у формі розповіді, бесіди, дискусії, диспуту, соціального рингу тощо.

Метою виховної роботи суспільно-гуманістичного напрямку є пробудження в молоді інтересу до сучасного життя, суспільних подій, розвиток ініціативи, самостійності, творчості, активності, потреби бути учасником громадського життя [2, 31].

Реалізація культурологічного напрямку позакласної виховної роботи передбачає проведення культурно-освітніх заходів, пропаганду кращих зразків національної культури, забезпечення умов для розвитку творчих здібностей молоді, художньо-творчої та художньо-освітньої діяльності.

Етнографічно-краєзнавчий напрям займає чільне місце в народознавчій діяльності. Це відбувається через формування підвищеного інтересу до рідного краю, традицій, обрядів, звичаїв, виховання свідомих громадян, які з повагою ставляться до духовних та матеріальних надбань свого народу. Найбільш поширеними формами виховної роботи є: проведення екскурсій до краєзнавчого музею; обладнання етнографічних куточків, експозицій, кімнат народного побуту в навчальних закладах; створення творчих майстерень з метою відродження традиційних для регіону художніх промислів та народних ремесел.

Висновки. Педагогіка народознавства дає змогу учням практично засвоювати культурно-історичні та мистецькі надбання батьків, дідів і прадідів. Ця концепція зародилась в умовах відродження української національної школи. Використання засобів народознавства передбачає побудову навчально-виховного процесу як цілісної ланки історичного буття рідного народу, нації. Успішне здійснення цього процесу залежить від систематичного пошуку, творчого співробітництва учнів, батьків, педагогів, усієї громадськості у справі організації навчання та виховання учнів як змістовного та цілеспрямованого процесу, який у підсумку забезпечує високий рівень їхньої життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'янюк Т. Д. Народнознавство в школі: досвід, проблеми, пошуки / Дем'янюк Тамара Дмитрівна. – Рівне, 1992. – 76 с.
2. Дем'янюк Т. Д. Організація виховного процесу в сучасному загальноосвітньому навчальному закладі [Текст]: навч.-метод. посіб. / Т. Д. Дем'янюк; Ін-т інновац. технологій і змісту освіти. – Суми: Антей, 2006. – 384 с.
3. Дроб'язко П.І. Українська національна школа: витоки і сучасність / П.І.Дроб'язко. – К.: Видавничий центр "Академія", 1997. – 184 с.
4. Етнонаціональний розвиток України (терміни, визначення, персоналії). За ред. Ю.І. Римаренка, І.Ф. Кураса. – К.: ІСДО, 1993. – 271 с.
5. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні // Педагогічні концепції. – К., 1997. – 224 с.
6. Савченко О. Навчально-виховне середовище для учнів. Особистісно орієнтоване спілкування / О.Савченко // Навчання і виховання учнів третього класу. – К.: Вид-во "Початкова школа", 2004. – С. 6–19.
7. Стельмахович М. Українська народна педагогіка / М. Стельмахович. – К.: ІЗМН, 1997. – 227 с.

REFERENCES

1. Demyanyuk, T. D. (1992). *Narodoznavstvo v shkoli: dosvid, problem, poshuky* [Narodoznavstvo

in school: experience, problems, searches]. Rivne, 76 p. [in Ukrainian].

2. Demyanyuk, T. D. (2006). *Orhanizatsiya vykhovnoho protseku v suchasnomu zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi: navch.-metod. posib.* [Organization of educational process in modern general school: training aids]. Sumy: Antei, 384 p. [in Ukrainian].

3. Drobiazko, P. I. (1997). *Ukrainska natsionalna shkola: vytoky i suchasnist* [Ukrainian National School: Origins and Modernity]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Akademiia", 184 p. [in Ukrainian].

4. Rymarenko, Yu. I. & Kuras, I. F. (1993). *Etnonatsionalnyi rozvytok Ukrainy (terminy, vyznachennia, personalii)* [Ethnonational development of Ukraine (terms, definitions, personalities)]. Kyiv: ISDO, 271 p. [in Ukrainian].

5. Kontseptualni zasady demokratyzatsii ta reformuvannia osvity v Ukraini (1997). [Conceptual Principles of Democratization and Reform of Education in Ukraine]. *Pedahohichni kontseptsii*. Kyiv, 224 p. [in Ukrainian].

6. Savchenko, O. (2004). *Navchalno-vykhovne seredovyshche dlia uchniv. Osobystisno oriientovane spilkuvannia* [Educational environment for students. Personally oriented communication]. *The studying and upbringing of third grade students*. Kyiv: Vydvo "Pochatkova shkola", pp. 6–19. [in Ukrainian].

7. Stelmakhovych, M. (1997). *Ukrainska narodna pedahohika* [Ukrainian folk pedagogy]. Kyiv: IZMN, 227 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.06.2018

"Виховання – справа важка, і поліпшення його умов – одна з священних обов'язків кожної людини, бо немає нічого важливішого, як освіта самого себе і своїх ближніх".

Сократ
давньогрецький філософ

"Переваги і недоліки сягають корінням в школу, і ключі від благополуччя знаходяться у вчителів".

Рухолла Мусаві Хомейні
іранський релігійний і державний діяч

"Якщо ти знаєш засіб зміцнити тіло, загартувати волю, облагородити серце, витончив розум і врівноважити розум – значить ти вихователь".

Шарль Жан Марі Летурно
французький соціолог, етнолог і психолог

